

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 13 mars 2018

Mål nr

Ö 1524-17
Ö 1525-17
Ö 1526-17
Ö 1527-17
Ö 1538-17

PARTER

Klagande

1. MB

2. LH

3. LL

4. DB

Ombud för 1–4: Advokat KRB

5. AA

Ombud: Förbundsjurist AE

Dok.Id 144577

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45–12:00
13:15–15:00

Motpart

Tillsynsmyndigheten i konkurser

Kronofogdemyndigheten

405 16 Göteborg

SAKEN

Återförvisning av mål om avvisande av talan

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges beslut 2017-02-28 i mål Ö 5003-16 – Ö 5006-16
samt Ö 4698-16

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen fastställer hovrättens beslut.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

MB, LH, LL, DB och AA har yrkat att Högsta domstolen avvisar statens talan mot var och en av dem samt tillerkänner dem ersättning för rättegångskostnader vid tingsrätten och i hovrätten.

Staten har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

Klagandena har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

SKÄL

1. Staten svarar enligt vad som föreskrivs i lönegarantilagen (1992:497) för betalning av arbetstagares fordran (statlig lönegaranti) hos en arbetsgivare som är försatt i konkurs eller föremål för företagsrekonstruktion. I det senare fallet beslutar rekonstruktören om en fordran ska betalas enligt garantin (16 §). I 30 § föreskrivs det att om viss myndighet – den myndighet som har tillsyn över förvaltningen i konkurser (tillsynsmyndigheten) – finner att lönegaranti-beslutet är oriktigt, får myndigheten väcka talan mot arbetstagaren inom tre veckor från det att myndigheten fick del av beslutet.
2. Klagandena (i det följande arbetstagarna) var anställda i ett bolag som hade blivit föremål för företagsrekonstruktion. Rekonstruktören beslutade att arbetstagarnas lönefordringar i viss utsträckning skulle betalas av staten enligt lönegarantilagen.
3. Tillsynsmyndigheten har väckt talan mot var och en av arbetstagarna och yrkat fastställelse av att respektive arbetstagare inte har rätt till ersättning ur lönegarantin efter vissa datum eller för vissa månader. Arbetstagarna har under invändning att förd fastställelsetalan inte är tillåten enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken yrkat avvisning.
4. Enligt 13 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken får under vissa förutsättningar en fastställelsetalan föras. Domstolarna har funnit att förd talan inte uppfyller dessa förutsättningar. Men även om förutsättningarna enligt första stycket inte är uppfyllda får enligt paragrafens tredje stycke en fastställelse-talan föras, när detta är stadgat i lag. Hovrätten, men inte tingsrätten, har ansett att 30 § lönegarantilagen ger en sådan rätt.
5. I Högsta domstolen har målen handlagts gemensamt.

6. Som domstolarna har funnit uppfyller statens talan inte förutsättningarna för en fastställsetalan enligt 13 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken.
7. Bestämmelsen i 30 § lönegarantilagen får anses vara en sådan särskild bestämmelse om rätt att föra fastställsetalan som avses i 13 kap. 2 § tredje stycket rättegångsbalken. Lagstiftaren har sålunda valt att tillåta en sådan talan utan att rättegångsbalkens talerätsregler – bl.a. förutsättningen att det ska finnas en överblickbar rättsföljd – fullt ut behöver iakttas (jfr prop. 1991/92:139 s. 35 och 51 samt prop. 2004/05:57 s. 32 ff. och 48).
8. Föreskriften i 30 § lönegarantilagen syftar till att ge tillsynsmyndigheten möjlighet att få ett lönegarantibeslut överprövat i domstol och att därmed förbättra förutsättningarna för myndighetens tillsyn (se hänvisningarna i p. 7). Lagstiftaren har alltså funnit att en prövning av detta slag fyller en konkret funktion. Det finns mot denna bakgrund inte skäl att avvisa talan på den grund att tillsynsmyndigheten skulle sakna ett prövningsintresse.
9. Hovrättens beslut i samtliga de fem överklagade målen ska alltså fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog (skiljaktig), Ann-Christine Lindeblad (referent), Ingemar Persson, Sten Andersson och Mari Heidenborg (skiljaktig). Samtliga justitieråd avger tillägg.
Föredragande justitiesekreterare: Fredrik Blommé

BILAGA 1 TILL PROTOKOLL

2018-01-30

Mål nr

Ö 1524-17 – 1527-17

Samt Ö 1538-17

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Stefan Lindskog och Mari Heidenborg är skiljaktiga och anför.

Vi delar majoritetens uppfattning att 30 § lönegarantilagen (1992:497) är en sådan särskild bestämmelse om rätt att föra fastställsetalan som avses i 13 kap. 2 § tredje stycket rättegångsbalken. Det krävs således inte att förutsättningarna enligt paragrafens första eller andra stycke är uppfyllda för att tillsynsmyndigheten ska få föra fastställsetalan mot en arbetstagare om att ett garantibeslut är oriktigt. Vi har däremot en annan uppfattning rörande vad som i detta fall ligger i kravet på prövningsintresse. Det leder till att en mer ingående prövning måste göras. Vi resonerar då på följande sätt.

Det ska finnas ett prövningsintresse i förhållande till motparten

1. Även i fråga om 13 kap. 2 § tredje stycket rättegångsbalken gäller det grundläggande krav på befogat prövningsintresse som i princip är en förutsättning för alla former av talan (jfr exempelvis NJA 2010 s. 448 p. 5, NJA 2011 s. 792 p. 12 och NJA 2014 s. 445 p. 8). Ett sådant prövningsintresse förutsätter att förd talan kan ha en adekvat praktisk funktion i förhållande till den som talan förs mot.
2. I förarbetena till 30 § lönegarantilagen uttalas det visserligen att syftet med bestämmelsen bl.a. är att öka statens insyn i lönegarantihanteringen och

Dok.Id 146593

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45–12:00
13:15–15:00

att bidra till att åstadkomma enhetliga bedömningar (se prop. 1991/92:139 s. 35 och 51 samt prop. 2004/05:57 s. 32 ff. och 48). Uttalandena kan emellertid inte ges innebörden att lagstiftaren har avsett att möjliggöra att en arbetstagare kan utsättas för en talan enbart för att tillgodose sådana allmänna intressen. Talerätt för tillsynsmyndigheten måste förutsätta att förord talan syftar till och är ägnad att hindra betalning enligt ett oriktigt garantibeslut eller möjliggöra återbetalning när utbetalning redan har skett.

3. Det leder till frågan vad tillsynsmyndighetens talan kan tänkas få för konsekvenser i förhållande till arbetstagarna. Vad som gäller i det hänseendet hänger samman med hur regelsystemet är konstruerat.

Ytterligare om regelsystemet

4. Om en rekonstruktör beslutar att en lönefordran ska betalas enligt lönegarantilagen ansvarar länsstyrelsen för utbetalningen av garantibeloppet (22 § lönegarantilagen). Länsstyrelsens ansvar är i huvudsak administrativt. Lönegarantibeslutets riktighet ska således i princip inte överprövas (se prop. 1991/92:139 s. 41).

5. Återbetalning ska ske om någon genom oriktiga uppgifter eller på annat sätt har orsakat att garantibelopp har betalats ut obehörigt eller med för högt belopp, liksom om någon i annat fall har tagit emot garantibelopp obehörigt eller med för högt belopp och skäligen bort inse detta (34 § lönegarantilagen). Om det finns särskilda skäl får återbetalningsskyldigheten efterskänkas (36 §).

6. Frågor rörande återkrav handläggs enligt 11 § lönegarantiförordningen (1992:501) av den länsstyrelse som har betalat ut beloppet. Länsstyrelsens beslut om återbetalningsskyldighet får som regel överklagas till förvaltningsdomstol (jfr NJA 2011 s. 849 och HFD 2016 ref. 62).

7. Regleringen synes innebära att om lönegarantibeslutet har grundats på oriktiga sakförhållanden kan länsstyrelsen beakta det vid sin prövning enligt 34 § lönegarantilagen. Däremot får länsstyrelsen inte avvika från den rättsliga bedömning som ligger till grund för ett lönegarantibeslut.

Prövningsintresse när ett beslutat garantibelopp inte har betalats ut

8. Regelsystemet innebär att till den del ett beslut om lönegaranti inte har lett till någon utbetalning, så kommer ett domstolsavgörande som slår fast att ett garantibeslut är oriktigt att förhindra en utbetalning från länsstyrelsen. Kravet på prövningsintresse är därmed tillgodosett med avseende på en sådan talan.

Prövningsintresse när ett beslutat garantibelopp har betalats ut

9. Om en gäldenär anser att han eller hon har betalat utan att vara skyldig till det kan gäldenären föra en fullgörelsetalan om återbetalning. En sådan talan kan i den situation som är aktuell i målet inte föras av tillsynsmyndigheten, eftersom det är länsstyrelsen som beslutar om återkrav (se p. 6).

10. Att tillsynsmyndigheten inte kan föra en fullgörelsetalan om återbetalning utesluter inte att myndigheten skulle kunna föra en fastställsetalan om att arbetstagaren saknade rätt till lönegaranti. Det förutsätter dock att den bedömning som domstolen då gör ska läggas till grund för länsstyrelsens ställningstagande rörande frågan om återkrav. Skulle länsstyrelsen stå fri att göra en annan bedömning än domstolen kan kravet på befogat prövningsintresse inte anses vara uppfyllt.

11. Regleringen rörande återbetalning synes emellertid vara att förstå så, att inte heller i återbetalningsfallet – lika litet som när det gäller utbetalning av

beslutade garantibelopp – ankommer det på länsstyrelsen att pröva den rättsliga riktigheten av ett lönegarantibeslut (se p. 7). Det gäller också om beslutet har ändrats genom omprövning (se 18 § lönegarantilagen) eller av domstol, när talan har förts mot beslutet. Framgång med den talan som tillsynsmyndigheten för är följaktligen en förutsättning för att arbetstagarna ska kunna bli återbetalningsskyldiga enligt 34 § lönegarantilagen på den grunden att rekonstruktörens beslut var oriktigt.

12. Att en framgångsrik fastställsetalan om garantibeslutets oriktighet är en nödvändig förutsättning för en återkravs rätt innebär emellertid inte att det behöver röra sig om också en tillräcklig förutsättning. I sådana fall som avses i 34 § andra stycket lönegarantilagen har arbetstagaren ett godtrosskydd, och enligt 36 § kan återbetalningsskyldigheten efterskänkas. Att det garantibeslut som har legat till grund för en utbetalning är oriktigt nödvändiggör därför inte någon återbetalningsskyldighet.

13. En arbetstagare ska inte behöva belastas av en rättegång om ett garantibesluts riktighet, när det framstår som uppenbart att den talan som förs varken direkt eller indirekt kan få några rättsverkningar i förhållande till henne eller honom (jfr p. 2). Om arbetstagaren mot tillsynsmyndighetens fastställsetalan med hänvisning till 34 § andra stycket eller 36 § lönegarantilagen gör gällande att återbetalningsskyldighet inte kan bli aktuell även om garantibeslutet är oriktigt, bör domstolen därför ha att göra en översiktlig prövning av påståendet. Om arbetstagarens påstående då framstår som välgrundat måste tillsynsmyndigheten anses sakna befogat intresse av att få sin fastställsetalan prövad.

Bedömningen i de aktuella fallen

14. Arbetstagarna i samtliga mål har anfört att de inte har lämnat oriktiga uppgifter eller på annat sätt orsakat att garantibelopp har betalats ut obehörigt

eller med för högt belopp. De har med hänvisning till det gjort gällande att de inte kan bli återbetalningsskyldiga även om garantibeslutet i det enskilda fallet skulle vara oriktigt (jfr p. 13). Deras påståenden framstår som välgrundade, vilket medför att tillsynsmyndighetens talan varken direkt eller indirekt kan få några rättsverkningar gentemot någon av dem. Tillsynsmyndigheten måste därför i samtliga mål anses sakna befogat intresse av att få sin talan prövad.

15. Slutsatsen är att hovrättens beslut ska ändras och tillsynsmyndighetens fastställsetalan avvisas i samtliga mål.

**BILAGA 2 TILL
PROTOKOLL**
2018-01-30

Mål nr
Ö 1524-17 – Ö 1527-17
samt Ö 1538-17

SÄRSKILT YTTRANDE

Närvarande justitieråd tillade:

I fråga om återkrav av utbetalda lönegarantimedel är regelverket i lönegarantilagen (1992:497) och lönegarantiförordningen (1992:501) både komplicerat och oklart. Det är komplicerat så till vida att ett återkrav kan förutsätta prövning i såväl allmän domstol som förvaltningsdomstol. Och det är oklart på det sättet att det inte framstår som helt givet hur behörigheten i så fall är fördelad. De bedömningar som Högsta domstolen har haft att göra i detta mål har gett vid handen att lagstiftaren bör se över regelverket och förenkla det. En enkel och effektiv hanteringsordning är motiverad inte minst av att det rör sig om en social skyddslagstiftning.

Dok.Id 145915

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	